

Koncepcia viery bez príslušnosti Grace Davie a jej verifikácie v prostredí slovenskej mládeže¹

Grace Davie's concept of faith without affiliation and its verification in the environment of Slovak youth

Ondrej Štefaňak

DOI: 10.17846/SS.2021.6.2.51-65

Abstract

In Slovakia, according to the last census, about 15.0% of people do not identify with any church or religious group. P. M. Zulehner argues that attempts are being made to portray this type of people as “unbelievers”, but a few sociologists could possibly say what that “unbelief” actually means, as it is defined only in the categories of rejection of the official religious organizations. In the outlined context, the presented sociological study seeks to approach the phenomenon of believing without belonging (concept of G. Davie) among Slovak youth. The author asks and tries to answer the question: What does a youth who does not identify with any church or religious group believe in? The conclusions rely mainly on researches of the religiosity of youth in the regions of Spiš, Liptov and Orava, in which around 10.0% of young people do not identify with any religious organisation. The study focuses mainly on less official resp. formal religious dimensions – e.g. religious experience, acceptance of religious doctrine, acceptance of religious morality, etc.

Keywords: believing without belonging, religious affiliation, religious faith, youth.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-17-0158.

Sociológovia náboženstva poukazujú na trendy v religiozite a spirituálite, ktoré nesvedčia len o postupujúcej sekularizácii, ale aj o desekularizácii, respiritualizácii alebo reevanjelizácii. Diskusie sa vedú medzi tými, ktorí sa aj naďalej odvolávajú na teóriu sekularizácie, a tými, ktorí hľadajú nové vysvetlenia náboženských premien v súčasnom svete. Rôzne teórie, ktoré boli vypracované v sociológii náboženstva, sú niekedy predstavované ako konkurentky – v skutočnosti sa však nevyklučujú, ale sú navzájom komplementárne. Pre plnšie pochopenie premien na náboženskej scéne súčasného sveta je nevyhnutné spájanie rôznych paradigiem. Súčasná spoločnosť totižto podlieha mnohým náboženským premenám, ktoré majú rôzne formy a smery. Nejestvuje jeden univerzálny scenár premien religiozity, ani jedna univerzálna teória v sociológii náboženstva (Mariaňski 2010, 9 – 13).

V modernej sociológii náboženstva jestvuje viacero teórií, resp. paradigiem opierajúcich sa o empirické výskumy. Historicky prvou je „klasická“ teória sekularizácie. Okrem nej však jestvujú aj ďalšie, ktorým sa na tomto mieste nebudeme podrobne venovať: napr. teória náboženskej pluralizácie, teória náboženskej individualizácie, teória roztrúsenej religiozity, teória náboženského fundamentalizmu, teória desekularizácie a pod. Spomenuté teórie, resp. paradigmy možno vnímať aj ako scenáre, resp. modely premien religiozity v súčasnom svete. Pritom je potrebné mať neustále na pamäti skutočnosť, že sociológia náboženstva je disciplínou zachovávajúcou zásadu neutrality – to znamená, že sociológovia náboženstva pozorujú a vysvetľujú náboženské premeny, ale nehovoria pritom o náboženskom rozvoji alebo úpadku (Mariaňski 2008, 13 – 35).

Všetky socionáboženské teórie obohacujú naše vedomosti o religiozite a jej premenách. Okrem nich vo vedeckých kruhoch cirkulujú aj niektoré vyjadrenia, ktoré veľa hovoria o premenách na náboženskej scéne súčasného sveta. Napr. vyjadrenie D. Hervieu-Léger „príslušnosť bez viery“ – na označenie tých, ktorí formálne patria ku konkrétnej náboženskej organizácii, dokonca sa ku nej hlásia, avšak reálne nesúhlasia so všetkým jej učením (1999). Alebo vyjadrenie G. Davie „viera bez príslušnosti“ – na označenie tých, ktorí reálne akceptujú niektoré pravdy viery konkrétnej náboženskej organizácie, hoci formálne ku nej nepatria, resp. sa s ňou neidentifikujú (1994). Práve druhé zo spomenutých vyjadrení je predmetom záujmu tohto článku – konkrétne jeho verifikácia v prostredí slovenskej mládeže. Celok článku sa skladá z jednej

kratšej a jednej dlhšej časti: 1. Teoreticko-metodologické predpoklady; 2. Fenomén viery bez príslušnosti uprostred slovenskej mládeže.

1. Teoreticko-metodologické predpoklady

Základným cieľom predkladanej štúdie je analýza fenoménu viery bez príslušnosti uprostred slovenskej mládeže. Inými slovami – hľadá odpoveď na otázku, nakoľko, resp. v čo verí mládež, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym náboženstvom, cirkvou alebo náboženským združením. Podľa viacerých sociológov náboženstva máme čoraz viac do činenia s tzv. *rozptýleným náboženstvom*. Týmto slovným spojením sa snažia podčiarknuť, že náboženstvo alebo náboženské hodnoty a idey nezaniakajú, ale menia svoje miesto v spoločnosti. Konkrétne tvrdia, že sú čoraz zriedkavejšie „koncentrované“ v náboženských organizáciách, denomináciách, cirkvách, svätyniach alebo kostoloch a čoraz častejšie „rozptýlené“ po širokom okolí, a preto sa možno s nimi stretnúť v rôznych sférach života, kde by sme ich azda ani neočakávali (Cipriani 2017).

Ďalší sociológovia náboženstva zdôrazňujú, že „cirkevná ľahostajnosť“ nie je to isté ako „náboženská ľahostajnosť“. Podľa nich mnohí veriaci ľudia sú jednoducho sklamaní z náboženských inštitúcií (napr. zo zakrývania, neriešenia alebo nedostatočného riešenia páčivých problémov), a preto sa vo vzťahu k nim postupne stávajú ľahostajní, avšak to neznamená, že sú ľahostajní aj vo vzťahu k náboženstvu, náboženskej viere, resp. Bohu (Spiegel 2019). Uvedené tézy, podobne ako aj iné tézy v sociológii náboženstva, je potrebné neustále verifikovať pomocou empirických výskumov. V načrtnutom kontexte by som v tomto príspevku chcel predstaviť niekoľko zaujímavých sociologických analýz, z ktorých sa postupne – krok po kroku – vynára reálny obraz náboženských hodnôt, postojov a správania slovenskej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym náboženstvom, cirkvou alebo náboženským združením.

Spomedzi dvoch navzájom komplementárnych fenoménov („príslušnosť bez viery“ a „viera bez príslušnosti“) je bezpochyby ľahšie analyzovať prvý z nich. „Príslušnosť bez viery“ sa dá pomerne ľahko opísať napr. tak, že zmeriame, aké percento kresťanov neakceptuje kresťanské pravdy viery, nerealizuje kresťanské náboženské úkony, neakceptuje kresťanské morálne normy a pod.² „Viera bez príslušnosti“ je ťažšie

2 Tejto problematike v prostredí slovenskej katolíckej mládeže som sa výslovne venoval v článku „*Katolícka mládež = katolícka viera?*“ (Štefaňak 2013, 165 – 196).

analyzovateľná. Dotýka sa ľudí, ktorí sa neidentifikujú so žiadnym náboženským zoskupením. Na Slovensku je to podľa posledného sčítania obyvateľstva v roku 2011 okolo 15,0 %. P. M. Zulehner si všíma, že sú uskutočňované pokusy predstavovať tento typ ľudí ako „neveriacich“, avšak máloktorý sociológ dokáže povedať, čo táto „neviera“ v skutočnosti znamená, keďže sa definuje len v kategóriách odmietania oficiálnych náboženských štruktúr. Typ „neveriacich“ poukazuje na ľudí, ktorí neprijímajú oficiálne modely religiozity a vytvárajú si nové – vlastné interpretácie života a sveta (Zulehner 2003, 383 – 408). V načrtnutom kontexte sa prezentovaná sociologická štúdia snaží priblížiť fenomén viery bez príslušnosti uprostred slovenskej mládeže. Kladie si a snaží sa odpovedať na otázku: V čo verí mládež, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym náboženstvom?

Prijaté konklúzie sa budú opierať najmä o vlastné empirické výskumy religiozity slovenskej mládeže v regiónoch Spiš, Liptov a Orava, ktoré boli realizované v rokoch 2006³ a 2016⁴ na vzorkách 629 a 677 respondentov. Ako také sa snažia byť ideologicky zaťažené, ale sociologicky vyvážené. V rámci spomenutých výskumov sa približne 10,0 % mladých ľudí neidentifikovalo so žiadnou cirkvou alebo náboženským zoskupením – 62 (2006) a 58 (2016). Predmetom záujmu prezentovanej štúdie budú pohľady tejto skupiny mladých ľudí na náboženské, svetonázorové, resp. etické otázky. Sústreďuje sa pritom najmä na menej oficiálne, resp. menej formálne prejavy religiozity – napr. na náboženskú skúsenosť, akceptáciu náboženskej doktríny, akceptáciu náboženskej morálky a pod. Čiastočne sa bude odvolávať aj na dáta z posledných troch sčítaní obyvateľstva na Slovensku, vďaka čomu bude môcť udeliť odpoveď na otázku, nakoľko sa veľkosť skupiny ľudí bez náboženskej príslušnosti mení – zväčšuje alebo znižuje.

³ Išlo o dotazníkový výskum religiozity mládeže. Základným súborom bola 17 – 18 ročná mládež v regiónoch Spiš, Liptov a Orava. Zo základného súboru bol kvótovou metódou vyčlenený výberový súbor, ktorý tvorilo 663 mladých ľudí (24 tried z ôsmich štátnych a jednej cirkevnej školy). Zrealizovaný súbor predstavoval 629 respondentov, čo tvorilo 94,9 % výberového súboru.

⁴ Išlo o dotazníkový výskum religiozity mládeže. Základným súborom bola maturitná mládež v regiónoch Spiš, Liptov a Orava. Zo základného súboru bol kvótovou metódou vyčlenený výberový súbor, ktorý tvorilo 708 mladých ľudí (30 tried zo siedmich štátnych a dvoch cirkevných škôl). Zrealizovaný súbor predstavoval 677 respondentov, čo tvorilo 95,6 % výberového súboru.

2. Fenomén viery bez príslušnosti uprostred slovenskej mládeže

Druhá časť tohto príspevku predstavuje prvky religiozity (náboženské hodnoty, postoje a správanie) skúmanej slovenskej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym náboženstvom, cirkvou alebo náboženským združením. Činí tak v rámci siedmich základných rozmerov religiozity: všeobecná religiozita, realizácia náboženských úkonov, akceptácia náboženskej doktríny, náboženské vedomosti, náboženské skúsenosti, náboženské spoločenstvo a akceptácia náboženskej morálky (Piwowarski 2000, 58 – 66). Osobitnú pozornosť budeme pritom venovať menej oficiálnym, resp. menej formálnym prejavom religiozity – menovite akceptácii náboženskej doktríny, náboženským skúsenostiam a akceptácii náboženskej morálky. Aby sme si predstavili prvky religiozity mládeže bez náboženskej príslušnosti uceleným a logickým spôsobom, pre potreby tejto analýzy si z každého vymenovaného rozmeru religiozity vyberieme dva až štyri najzákladnejšie ukazovatele náboženského zaangažovania.

Pred predstavením konkrétnych ukazovateľov religiozity uprostred mládeže bez náboženskej príslušnosti možno v krátkosti povedať, že do tejto skupiny mladých ľudí patrili častejšie chlapci (chlapci – 65,0 %; dievčatá – 35,0 %), mládež z väčších obytných zón (obec – 30,3 %; mesto do 20 000 obyvateľov – 16,8 %; mesto nad 20 000 obyvateľov – 52,9 %), anketovaní z menej početných rodín (jedno- alebo dvojdetná rodina – 58,0 %; trojdetná rodina – 29,4 %; štvor- alebo viacdetná rodina – 12,6 %) a žiaci so slabšími výsledkami v škole (veľmi dobré – 22,7 %; dobré – 41,2 %; stredné alebo slabšie – 36,1 %). Možno teda tvrdiť, že typickým predstaviteľom mladého človeka bez náboženskej príslušnosti je chlapec z väčšieho mesta, ktorý žije v menej početnej rodine a dosahuje priemerné, stredné alebo slabšie študijné výsledky.

2.1 Všeobecná religiozita

Uprostred mládeže bez náboženskej príslušnosti bol zaznamenaný vyšší ako nulový stupeň pozitívneho vzťahu k viere. Za hlboko veriacich, veriacich alebo aspoň spojených s náboženskou tradíciou sa považovala približne jedna desatina týchto mladých ľudí (9,2 %): hlboko veriaci – 2,5 %; veriaci – 4,2 %; nerozhodnutí, ale spojení s náboženskou tradíciou – 2,5%. O niečo vyššie ukazovatele religiozity boli zaznamenané v prípade všeobecného vzťahu k náboženským úkonom – bližšie nedefinovaným, rozmanitým, akýmkoľvek. Približne jedna sedmina týchto

mladých ľudí prinajmenšom zriedkavo realizovala bližšie nešpecifikované náboženské úkony (17,5 %): praktizuje ich systematicky – 0,8 %; praktizuje ich nesystematicky – 1,7 %; praktizuje ich zriedkavo – 15,0 %.

V načrtnutom kontexte by sa fenomén viery bez príslušnosti mohol vzťahovať približne na jednu desatinu až jednu sedminu skúmanej slovenskej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym konkrétnym náboženstvom, cirkvou alebo náboženským združením, a zároveň sa považuje za veriacu alebo aspoň spojenú s náboženskou tradíciou, resp. aspoň zriedkavo praktizuje bližšie nešpecifikované náboženské úkony. Je však potrebné, aby sme toto tvrdenie širšie a hlbšie overili v rámci nasledujúcich – konkrétnejších rozmerov a ukazovateľov náboženského zaangažovania.

2.2 Realizácia náboženských úkonov

Medzi základné rozmery religiozity patrí aj realizácia konkrétnych náboženských úkonov – napr. účasť na bohoslužbách, praktizovanie modlitby alebo dodržiavanie pôstu. Uprostred mládeže bez náboženskej príslušnosti ukazovateľ navštevujúcich bohoslužby minimálne vo veľké sviatky bol len 5,8 % (každú nedeľu 0,8 %; takmer každú nedeľu – 0,8 %; 1 – 2 krát v mesiaci – 1,7 %; len vo veľké sviatky – 2,5 %). Hoci ďalších 15,8 % týchto mladých ľudí deklarovalo účasť na bohoslužbách pri príležitosti sobáša, pohrebu a pod., túto účasť je potrebné skôr chápať ako prejav rodinnej solidarity a nie ako prejav náboženského zaangažovania.

Všeobecnejším ukazovateľom realizácie náboženských úkonov je modlitba, ktorá sa nedotýka len príslušníkov rôznych náboženstiev, ale aj ľudí bez náboženskej príslušnosti. V tomto prípade boli preto celkom logicky zaznamenané o niečo vyššie ukazovatele religiozity. Až jedna štvrtina mládeže bez náboženskej príslušnosti sa modlila minimálne veľmi zriedka (25,8 %): každý deň – 2,5 %; raz za niekoľko dní – 1,7 %; z času na čas – 2,5 %; len vo vážnejších životných situáciách – 5,8 %; veľmi zriedka – 13,3 %. V prípade prezentovaného rozmeru religiozity by sa teda fenomén viery bez príslušnosti mohol vzťahovať až na jednu pätinu až jednu štvrtinu skúmanej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym konkrétnym náboženstvom, a zároveň sa minimálne veľmi zriedka modlí.

2.3 Akceptácia náboženskej doktríny

V rámci akceptácie náboženskej doktríny, ktorú možno zaradiť medzi menej formálne prejavy religiozity, si predstavíme empirické dáta komunikujúce o viere v jestvovanie Nadprirodzenej Bytosti, viere v posmrtný život, viere v reinkarnáciu (prevteľovanie duší) a napokon o vzťahu skúmaných k Bohu. Približne jedna pätina mládeže bez náboženskej príslušnosti deklarovala vieru vo Vyššiu Silu, ktorú možno nazvať Bohom (20,8 %): rozhodne verí – 10,0 %; skôr verí – 10,8 %. Na doplnenie je potrebné poznamenať, že explicitnú nevieru v Boha deklarovala len polovica týchto mladých ľudí (50,0 %) – pomerne veľké percento z nich označilo odpoveď „ťažko povedať“ (29,2 %).

Rovnako všeobecným ukazovateľom akceptácie náboženskej doktríny je viera v posmrtný život. Viac ako jedna štvrtina mládeže bez náboženskej príslušnosti prezentovala vieru, že smrťou sa život človeka nekončí (28,3 %): po smrti ľudia vstanú z mŕtvych s dušou i telom – 2,5 %; po smrti budú žiť len ľudské duše – 25,8 %. Aj v tomto prípade je potrebné dodať, že explicitnú nevieru v posmrtný život deklarovala len jedna tretina týchto mladých ľudí (30,8 %) – veľmi veľké percento z nich sa k analyzovanej dotazníkovej otázke nevedelo jednoznačne vyjadriť (40,8 %).

Pokiaľ ide o vieru v reinkarnáciu, ktorá je slovenskému náboženskému prostrediu pomerne cudzia, jej ukazovateľ bol pomerne vysoký. Ukázalo sa, že viac ako jedna tretina mládeže bez náboženskej príslušnosti deklarovala vieru v prevteľovanie duší (34,2 %): rozhodne verí – 9,2 %; skôr verí – 25,0 %. Podobne v tomto prípade možno poznamenať, že explicitnú nevieru v reinkarnáciu deklarovali len dve pätiny týchto mladých ľudí (42,5 %) – pomerne veľké percento z nich označilo odpoveď „ťažko povedať“ (23,3 %). Reflektujúc predstavené empirické dáta sa zdá, že fenomén viery bez príslušnosti sa v slovenskom náboženskom prostredí môže v istej miere spájať s akceptáciou niektorých právd viery nekreštánskych náboženstiev – napr. východných.

Napokon možno položiť otázku, aký je charakter vzťahu skúmaných mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti k Bohu? Približne jedna štvrtina z nich deklarovala viac-menej pozitívny vzťah k nadprirodzenej skutočnosti (26,7 %): viem, že Boh skutočne jestvuje a nemám v tom žiadne pochybnosti – 4,2 %; hoci mám pochybnosti, cítim, že verím v Boha – 3,3 %; časom cítim, že verím v Boha a časom, že neverím – 2,5 %;

neverím v osobného Boha, ale v akési Vyššie Bytie – 16,7 %. Ostatní anketovaní prezentovali agnostický (neviem, či Boh jestvuje a nemyslím si, žeby sa to dalo dozvedieť – 20,8 %) alebo ateistický postoj (neverím v Boha – 41,7 %), prípadne sa k danej otázke nevedeli jednoznačne vyjadriť (10,8 %).

Podobne ako v prípade realizácie náboženských úkonov, aj v prípade akceptácie náboženskej doktríny by sa fenomén viery bez príslušnosti mohol vzťahovať približne na jednu pätinu až jednu štvrtinu skúmanej slovenskej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym konkrétnym náboženstvom, a zároveň deklaruje vieru v Boha alebo v posmrtný život. V prípade viery v reinkarnáciu (prevtelo vanie duší) boli empirické ukazovatele dokonca ešte o niečo vyššie, čo poukazuje na pomerne veľký stupeň sympatie mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti s niektorými východnými náboženstvami, ich pravdami viery, resp. spiritualitou.

2.4 Náboženské vedomosti

Medzi základné rozmary religiozity patria aj náboženské vedomosti, ktoré sa úzko spájajú s konkrétnym náboženstvom. Nakoľko anketovaná mládež žije v majoritne kresťanskom prostredí, pýtali sme sa jej napr. na poznanie Osôb Najsvätejšej Trojice alebo evanjelistov. Takmer jedna tretina mládeže bez náboženskej príslušnosti dokázala správne vymenovať všetky Osoby Najsvätejšej Trojice: Otca, Syna a Ducha Svätého (30,0 %). K tomu možno pripočítať ešte niekoľko skúmaných, ktorí vedeli vymenovať aspoň niektoré Božské Osoby (2,5 %) – častejšie Otca a Syna, zriedkavejšie Ducha Svätého.

Druhým dôležitým ukazovateľom náboženských vedomostí v kresťanskom kontexte je poznanie evanjelistov. Takmer jedna desatina mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti dokázala správne vymenovať štyroch evanjelistov: Matúša, Marka, Lukáša a Jána (8,3 %). K tomu možno pripočítať ešte niekoľko skúmaných, ktorí vedeli vymenovať aspoň niektorých z nich (1,7 %) – častejšie Marka, Lukáša a Jána, zriedkavejšie Matúša. Je zrejmé, že náboženské vedomosti nemusia byť nutne prejavom náboženského zaangažovania, a preto je ťažké tvrdiť, na aké percento skúmanej slovenskej mládeže sa vzťahuje fenomén viery bez príslušnosti v prípade intelektuálneho rozmeru religiozity.

2.5 Náboženské skúsenosti

V rámci náboženských skúseností, ktoré možno zaradiť medzi menej formálne prejavy náboženského zaangažovania, si predstavíme empirické dáta komunikujúce o hodnotách, ktoré dávajú ľudskému životu zmysel, pocite Božej blízkosti a presvedčení o Božej pomoci v ťažkostiach. Takmer jedna desatina mládeže bez náboženskej príslušnosti nachádzala zmysel života aj v náboženskej viere (7,5 %): len viera – 0,8 %; nielen viera, ale aj iné hodnoty – 6,7 %. Na doplnenie je potrebné poznamenať, že explicitnú negáciu zmyslotvornej roly náboženskej viery vo svojom živote deklarovali len dve tretiny týchto mladých ľudí (68,3 %) – pomerne veľké percento z nich označilo odpoveď „ťažko povedať“ (24,2 %). Spomedzi ďalších hodnôt, v ktorých táto mládež nachádzala zmysel života, možno vymenovať predovšetkým: ja a môj život, rodina a priatelia.

Pre obohatenie sociologického poznania uvádzam aj niekoľko konkrétnych výpovedí: „V živote!“ (*dievča zo školy v Poprade*); „V dosahovaní svojich životných cieľov“ (*chlapec zo školy v Tvrdošíne*); „V každodennom živote, vo veciach, čo sa dejú, a v ľuďoch, čo sú tu pre mňa a ja pre nich“ (*chlapec zo školy v Ružomberku*); „Spoznávať samého seba“ (*chlapec zo školy v Poprade*); „V ľuďoch, ktorých milujem, trávim s nimi veľa času, napr. namiesto spievania v kostole“ (*chlapec zo školy v Liptovskom Mikuláši*); „V realite, čo sa odohráva v prítomnom čase a mne“ (*chlapec zo školy v Dolnom Kubíne*); „V živote, rodine, priateľstve, manželstve“ (*chlapec zo školy v Poprade*); „Príroda, všetko okolo nás, to, čo môžeme každý deň vychutnať“ (*chlapec zo školy v Tvrdošíne*); „Mám svoj životný cieľ, ktorý sa snažím dosiahnuť“ (*chlapec zo školy v Levoči*); „V šťastí a ľuďoch okolo mňa“ (*chlapec zo školy v Poprade*); „Skutočný život, osud“ (*chlapec zo školy v Ružomberku*); „V rodine, zdraví, priateľoch, láske, vzdelaní...“ (*dievča zo školy v Poprade*); „V rodine, priateľoch“ (*dievča zo školy v Liptovskom Mikuláši*); „V mojich schopnostiach a ambíciách“ (*chlapec zo školy v Poprade*); „Viera v samého seba“ (*chlapec zo školy v Tvrdošíne*).

Iným dôležitým ukazovateľom náboženských skúseností je zakúsenie pocitu Božej blízkosti, ktorý sa nedotýka len príslušníkov rôznych náboženstiev, ale aj ľudí bez náboženskej príslušnosti. Takmer jedna desatina mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti potvrdila, že vo svojom živote zakúsila niečo, čo by sa dalo pomenovať pocitom Božej blízkosti (7,5 %). Aj v tomto prípade je potrebné dodať, že explicitnú

negáciu zakúsenia pocitu Božej blízkosti deklarovali len štyri pätiny týchto mladých ľudí (80,0 %) – isté percento z nich sa k danej otázke nevedelo jednoznačne vyjadriť (12,5 %). Spomedzi situácií, v ktorých táto mládež pocitovala Božiu blízkosť, možno spomenúť: problémy a pomoc ich prekonania, príroda a modlitba. Pre obohatenie sociologického poznania uvádzam aj dve konkrétne výpovede: „Záchrana života“ (*chlapec zo školy v Poprade*); „Nebol to Boh. Bola to Vyššia Sila, moje čakry mali kliatbu“ (*dievča zo školy v Poprade*).

Napokon možno predstaviť empirické dáta vzťahujúce sa na presvedčenie o Božej pomoci v ťažkých životných situáciách. Približne jedna desatina mládeže bez náboženskej príslušnosti bola presvedčená o tom, že v ťažkostiach možno rátať s Božou pomocou (10,0 %): rozhodne áno – 3,3 %; skôr áno – 6,7 %. Podobne v tomto prípade možno poznamenať, že explicitnú negáciu presvedčenia o Božej pomoci v ťažkostiach deklarovali len tri štvrtiny týchto mladých ľudí (75,8 %) – isté percento z nich označilo odpoveď „ťažko povedať“ (14,2 %). V prípade prezentovaného rozmeru religiozity by sa teda fenomén viery bez príslušnosti mohol vzťahovať približne na jednu desatinu skúmanej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym konkrétnym náboženstvom, a zároveň spája zmysel života aj s vierou, zakúša pocit Božej blízkosti, resp. je presvedčená o Božej pomoci v ťažkých situáciách života.

2.6 Náboženské spoločenstvo

Medzi základné rozmery religiozity patrí aj tzv. komunitný rozmer. Možno predpokladať, že mládež bez náboženskej príslušnosti bude v rámci tohto rozmeru charakterizovať nulový alebo minimálny ukazovateľ religiozity. Skutočne tak je, nakoľko títo mladí ľudia na otázku o charakter ich vzťahu k viere odpovedali nasledovne: som veriaci a prispôbujem sa požiadavkám cirkvi – 0,0 %; som veriaci na svoj vlastný spôsob – 14,2 %; nemôžem povedať, či som veriaci, či nie som – 5,0 %; nie som veriaci a nezaujímam sa o tieto veci – 32,5 %; som neveriaci, pretože náuky cirkvi sú pomýlené – 27,5 %; niečo iné – 11,7 %; ťažko povedať – 9,2 %. Nevieme, na čo konkrétne poukazuje odpoveď „Som veriaci na svoj vlastný spôsob“, avšak možno prijať, že v tomto kontexte najmä na synkretickú alebo privátnu religiozitu. Ak zlúčime druhú odpoveď s istými podielmi tretej, šiestej a siedmej odpovede, môžeme povedať, že približne jedna pätina až jedna štvrtina opisovanej mládeže

deklarovala viac-menej pozitívny vzťah k viere – privátnej alebo synkretickej (nie cirkevnej).⁵

Nasledujúci ukazovateľ komunikuje o postojoch mládeže bez náboženskej príslušnosti ku kňazom, resp. vodcom náboženských spoločností. Konkrétne nás zaujímalo, nakoľko vnímajú ich potrebu v spoločnosti. Takmer jedna štvrtina týchto mladých ľudí vnímala prítomnosť kňazov v spoločnosti ako užitočnú – 23,3 %. Na doplnenie je potrebné poznamenať, že explicitnú negáciu ich potreby v spoločnosti deklarovala len polovica tejto mládeže (44,2 %) – pomerne veľké percento z nich označilo odpoveď „ťažko povedať“ (32,5 %). Mladí ľudia bez náboženskej príslušnosti síce nepotrebujú kňazov pre seba, avšak v značnej miere rešpektujú skutočnosť, že pre mnohých sú potrební. Hoci v rámci komunitného rozmeru bol ukazovateľ religiozity uprostred mládeže bez náboženskej príslušnosti viac-menej nulový, ukazovateľ privátnej alebo synkretickej religiozity sa vzťahoval približne na jednu pätinu až jednu štvrtinu týchto mladých ľudí.

2.7 Akceptácia náboženskej morálky

Posledným spomedzi základných rozmerov religiozity je morálny rozmer, ktorý radíme medzi menej formálne prejavy náboženského zangažovania. Sociológovia náboženstva skúmajú v jeho rámci také morálne hodnoty a normy, ktoré sú viac alebo menej spojené s náboženstvom – napr. postoje k prikázaniam Dekalógu, vybraným normám manželsko-rodinnej morálky alebo vybraným správaniam. Menej ako jedna desatina mládeže bez náboženskej príslušnosti považovala prvé tri prikázania Dekalógu (tzv. náboženské) za rozhodne alebo skôr záväzné: I. prikázanie – 6,7 %; II. prikázanie – 6,6 %; III. prikázanie – 6,6 %. Pokiaľ ide o ďalších sedem prikázaní Dekalógu (tzv. morálnych), úroveň ich akceptácie bola uprostred týchto mladých ľudí rôzna, celkovo však výrazne nižšia ako v prípade celku skúmanej mládeže: IV. prikázanie – 75,0 %; V. prikázanie – 68,3 %; VI. prikázanie – 44,2 %; VII. prikázanie – 61,7 %; VIII. prikázanie – 70,9 %; IX. prikázanie – 61,7 %; X. prikázanie – 52,5 % (Štefaňak 2019, 200 – 203).

V súvislosti s postojmi mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti k vybraným normám manželsko-rodinnej morálky, ktoré sú viac alebo

5 O rozdieloch medzi verejnými a privátnymi náboženstvami, resp. religiozitou pozri: Casanova 2005, 83 – 124.

menej zdôrazňované prostredníctvom náboženských organizácií, sme taktiež konštatovali rôzny stupeň ich akceptácie. Možno zostaviť nasledovný rebríček – od najčastejšie po najzriedkavejšie akceptované morálne normy: zákaz manželskej nevery – 70,0 %; zákaz homosexuality – 35,8 %; zákaz interrupcie – 12,5%; zákaz eutanázie – 10,8 %; zákaz tzv. voľnej lásky – 5,8 %; zákaz používania antikoncepčných prostriedkov – 3,3 %; zákaz sexuálneho spolužitia pred sobášom – 1,7 %; zákaz rozvodu – 1,7 %. Konštatujeme, že tretia a štvrtá spomedzi predstavených zásad nepredstavovali pre týchto mladých ľudí takmer žiaden a posledné štyri prakticky žiaden morálny problém. Aj v tomto prípade platí, že ukazovatele akceptácie vybraných manželsko-rodinných noriem boli výrazne nižšie ako v prípade celku anketovanej mládeže (Štefaňak 2019, 211 – 215).

Napokon si predstavíme postoje mládeže bez náboženskej príslušnosti k vybraným správaniam nábožensko-morálneho charakteru, ktoré sú prostredníctvom kresťanského náboženstva vnímané ako povery: horoskopy, veštenie, ľudové liečiteľstvo a joga. Ukázalo sa, že títo mladí ľudia majú k vyššie spomenutým správaniam o niečo bližšie ako celok skúmanej mládeže. Celkovo možno zostaviť nasledovný rebríček – od najčastejšie po najzriedkavejšie akceptované správania (spojenie odpovedí „používam to pravidelne“, „skúšal som a skutočne to funguje“ a „neskúšal som, ale niečo na tom bude“): joga – 54,2 %; horoskopy – 40,0 %; ľudové liečiteľstvo – 32,6 %; veštenie – 25,9 % (Štefaňak 2019, 223 – 224). Fenomén viery bez príslušnosti sa teda v slovenskom náboženskom prostredí v istej miere spája s akceptáciou niektorých praktík nekresťanských náboženstiev (joga), ako aj vyššou akceptáciou niektorých poviei.

Je zrejmé, že akceptácia morálnych noriem nemusí byť nutne prejavom náboženského zaangažovania, a preto je ťažké tvrdiť, na aké percento skúmanej mládeže sa vzťahuje fenomén viery bez príslušnosti v prípade morálneho rozmeru religiozity. Ak zoberieme do úvahy výlučne náboženské normy (prvé tri prikázania Dekalógu), prípadne normy, ktoré sú prostredníctvom náboženských organizácií pomerne silno akcentované (napr. zákaz interrupcie a eutanázie), potom by sa opisovaný fenomén mohol vzťahovať približne na jednu desatinu týchto mladých ľudí.

Záver

Po predstavení mnohých empirických dát je potrebné povedať, že fenomén viery bez príslušnosti sa vzťahuje približne na jednu pätinu až jednu štvrtinu skúmanej slovenskej mládeže, ktorá sa neidentifikuje so žiadnym náboženstvom, cirkvou alebo náboženským združením – v závislosti od konkrétnych rozmerov a ukazovateľov religiozity. Najvyššie ukazovatele náboženského zaangažovania týchto mladých ľudí boli zaznamenané v prípade akceptácie náboženskej doktríny (napr. viera v posmrtný život alebo nadprirodzenú skutočnosť) a realizácie náboženských úkonov (napr. minimálne zriedkavé praktizovanie modlitby). Nižšie ukazovatele boli konštatované v prípade náboženskej skúsenosti (napr. zakúsenia pocitu Božej blízkosti alebo presvedčenia o Božej pomoci v ťažkostiach), akceptácie náboženskej morálky (napr. prvých troch prikázaní Dekalógu) a samozrejme náboženského spoločenstva (napr. cirkevne orientovanej religiozity).⁶

Celkovo možno povedať (berúc do úvahy najmä všeobecnú religiozitu, vzťah k Bohu a vzťah k viere), že skupina mladých ľudí bez náboženskej príslušnosti sa skladá z ateistov – približne dve pätiny skúmaných, agnostikov – približne jedna tretina skúmaných, a veriacich s privátnou alebo synkretickou religiozitou – približne jedna pätina až jedna štvrtina skúmaných. Okrem toho sa zdá, že fenomén viery bez príslušnosti sa v slovenskom náboženskom prostredí v istej miere spája s akceptáciou spirituality, niektorých právd viery (napr. reinkarnácie) alebo praktík východných náboženstiev (napr. jogy), ako aj vyššou akceptáciou niektorých povier (napr. horoskopov).

Napokon možno doplniť, že pokiaľ ide o eventuality zmeny vo veľkosti skupiny ľudí bez náboženskej príslušnosti na Slovensku, ich ukazovateľ pomerne pomalým tempom stúpa. Podľa najnovšieho sčítania obyvateľstva (2011) sa k rôznym náboženským zoskupeniam hlásilo 76,0 % Slovákov (13,4 % bolo bez vierovyznania a 10,6 % neudelilo odpoveď). Pritom 65,8 % obyvateľov Slovenska sa hlásilo ku Katolíckej cirkvi, 5,9 % k Evanjelickej cirkvi a. v., 0,9 % k Pravoslávnej cirkvi a 3,4 % k iným cirkvám, resp. náboženským zoskupeniam. Ak neodovzdané hlasy neberieme do úvahy, na Slovensku bolo v roku 2011: 85,0 % veriacich a 15,0 % neveriacich (2001: 86,6 % veriacich – 13,4 % neveriacich; 1991:

6 O psychologicko-sociologických mechanizmoch, ktoré pôsobia na príslušnosť k náboženským organizáciám, pozri: Stark – Bainbridge 2007, 61 – 64.

88,1 % veriacich – 11,9 % neveriacich) (Štatistický úrad SR). Hoci náboženská príslušnosť je len jedným spomedzi mnohých ukazovateľov religiozity, ktoré sociológovia náboženstva vo svojich výskumoch berú do úvahy, v načrtnutom pohľade sa Slovensko pomerne pomalým tempom postupne sekularizuje.

Literatúra

- CASANOVA, J. (2005): *Religie publiczne w nowoczesnym świecie*. Kraków: NOMOS.
- CIPRIANI, R. (2017): *Diffused Religion: Beyond Secularization*. London: Palgrave Macmillan.
- DAVIE, G. (1994): *Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging*. Oxford: Blackwell.
- HERVIEU-LÉGER, D. (1999): *Religia jako pamięć*. Kraków: NOMOS.
- MARIAŇSKI, J. (2008): *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- MARIAŇSKI, J. (2010): *Religia w społeczeństwie ponowoczesnym*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- PIWOWARSKI, W. (2000): *Socjologia religii*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- SPIEGEL, E. (2019): *Specter of secularization. Against the identification of ecclesiastical indifference and religious indifference*. Prednáška na medzinárodnej vedeckej konferencii na tému „Metamorphoses of religion and Spirituality“, Varšava – 23. 5. 2019.
- STARK, R. – BAINBRIDGE, W. (2007): *Teoria religii*. Kraków: NOMOS
- ŠTEFAŇAK, O. (2013): Katolícka mládež = katolícka viera? In: DLUGOŠ, F.: *Porta fidei – Rok viery*. Ružomberok: VERBUM, s. 165 – 196.
- ŠTEFAŇAK, W. (2019): *Religiozita mládeže v procese premien*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- ZULEHNER, P. M. (2003): Religia z wyboru jako dominująca forma społeczna. In: PIWOWARSKI, W.: *Socjologia religii. Antologia tekstów*. Kraków: NOMOS, s. 383-408.
- Štatistický úrad SR, https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/54eb0cba-ec99-4549-8a33-5c86eead59c1/Tab_14_Obyvatelstvo_SR_podla_nabozenskeho_vyznania_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHnky&CVID=knLHnky&CVID=knLHnky&CVID=knLHnky, prevzaté 25. 2. 2021.

doc. PhDr. Ondrej Štefaňak, PhD.

Katedra sociológie

Filozofická fakulta UKF

B. Slančíkovej 1

94901 Nitra, Slovensko

email: ostefanak@ukf.sk

ORCID ID: 0000-0001-9362-993X

WOS Researcher ID: AAG-6800-2020

SCOPUS Author ID: 57222567672